

В А Л Е Н Т И Н

Ч Е М Е Р И С

АННА КИЇВСЬКА—
КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

СКАЗАННЯ ПЕРШЕ СВАТИ З ЧУЖОЗЕМЕЛЛЯ

«Вийти заміж за іноземця, та й до всього ж — за парижанина, та ще (увага!) — за короля! Сучасним шлюбним агентствам важко й уявити більш вигідну партію для киянки. А ось у середині XI століття переїзд із Києва до Парижа на постійне місце проживання можна порівняти хіба що з переїздом до провінційного Житомира. Адже за розмірами і впливовістю Франція тоді була схожа на герцогство, а її столиця за розмірами в кілька разів поступалася перед Києвом».

(Зі статті)

І ВСЬОГО ЛИШЕ 3 ГОДИНИ 20 ХВИЛИН

Прикметним слівцем «Жуляни» називається місцевість на південній околиці (правда, колись вона була околицею) Києва. Сьогодні це майже центр, принаймні неподалік нього.

Це літописна Желань, відома ще з часів Київської Русі.

Згодом Жуляни були власністю Софійського монастиря.

Нині Жулянми називається промисловий район укрїнської столиці, що разом із селищами Гатним, Пироговим та Чапаєвкою складають житловий масив столиці з населенням близько 100 тисяч чоловік.

У Жулянах — один із трьох аеропортів Києва. І це всього лише за 6 км від центру міста. Як кажуть, і вдома, і в гостях. І літаки 14 авіакомпаній, наших і міжнародних, приземляються

у Жулянах. Багато з них я іноді зустрічаю і проводжаю. Правда, очима, поглядом. Річ у тім, що я мешкаю в Києві неподалік Жулян, біля станції метро «Святошино», і до аеропорту від мого будинку якихось двадцять хвилин на таксі.

А для погляду це — миттєвість.

Здебільшого дивлюсь на посадку авіалайнерів вечорами та вночі, коли, буває, працюю. Узимку в Києві рано починає смеркати — о п'ятій вечора за вікном уже западає п'ятьма. Моя квартира виходить вікнами на схід, якраз у бік аеропорту Жуляни, і мені з вікон добре видно, як горить-сяє гірлянда золотисто-жовтих вогнів на початку злітно-посадочної смуги (таку ж гірлянди вогнів видно в кінці смуги).

І в чорноті неба видно вогні авіалайнерів, які, зайшовши на глісаду¹, — це десь 4 км від аеропорту — знижуючись, прямують на посадку й уздовж низки жовтавих вогнів зникають — їхнє приземлення мені не видно з-за дерев, як і самої смуги.

Тож я часто вечорами спостерігаю з вікна свого кабінетика (13-й поверх), як, сяючи яскравими вогнями, черговий літак, звідкілясь прилетівши, йде на посадку й невдовзі зникає за деревами, зі сходу і з заходу.

Довжина злітно-посадочної смуги — 2310 м, ширина 43 м. З центру міста до Жулян ходить тролейбус № 22 за маршрутом «Вулиця Ольжича — Жуляни», ще, здається, тролейбус № 9 і під таким номером — маршрутне таксі.

З 2009 року аеропорт працює цілодобово, а після реконструкції смуги може приймати важкі літаки, як-от «Боїнг-737» та «Аеробус». І має статус міжнародного. Його термінал «А» пропускає 320 пасажирів на годину. Жуляни перебувають у комунальній власності Києва.

«Мій» аеропорт приймає літаки з багатьох міст України, Росії, з різних кінців колишнього СРСР та з Європи.

¹ *Глісада* (франц. буквально — ковзання) — траєкторія зниження авіаційного літального апарата.

Я допізна, а часом і до півночі, працюю в своєму маленькому кабінетику. Квартирка в мене крихітна, двокімнатна, місця для кабінету в ній не викроїлось, тож довелося для нього пристосувати еркер — напівкруглий засклений виступ у стіні будинку. Іншими словами — балкон, утеплений і переобладнаний. Довжина мого кабінетика-еркера — 4 м, ширина — 2 м 70 см. Є маленька ніша глибиною аж у 13 см. Частина мого робочого столика входить у цю нішу, за ним я й сиджу. А за мною, спина до спини — сидить моя дружина перед екраном комп'ютера — у нашому кабінетику на двох ще й комп'ютер вміщується та книжкова полиця, і неширока шафочка зі словниками, довідковою літературою, всілякими книгами, ще й крихітний диванчик. І два стільці. Отак ми (тісно, зате тепло) працюємо в цьому заскленому та утепленому еркері, що слугує нам за спільний кабінет.

І коли я працюю вечорами в своєму еркері-кабінетику на 13-му поверсі, у темному напівкруглому вікні бачу знайоме жовте сяйво, що спалахує щовечора і сяє до ранку — вогні злітно-посадочної смуги аеропорту Жуляни. І я в п'яті вікна бачу, як сяє білими вогнями пасажирський літак, який іде на зниження. Звідки той літак (буває, що прилітають і о дванадцятій ночі, о другій чи третій за північ): з Братислави, Барселони, Будапешта, Вільнюса, Дортмунда, Лондона, Мілана, Софії та й зі своїх українських міст чи...

А може, з Парижа? І мені здається, що ось той літак, котрий вже вийшов на глісаду і знижується до жовтих вогнів смуги — а ніч яка чорна, яка чорна! — неодмінно прилетів із Парижа. Як спогад про неї, Анну Ярославну, королеву Франції, киянку нашу. Ось-ось і я полечу до Парижа, до Анни, про яку оце пишу роман. Та й скільки там путі-дороги: до аеропорту Жуляни хвилин двадцять на таксі. А потім — авіалайнером до Парижа...

І скільки там до французької столиці лету піднебесного — якихось 3 години 20 хвилин.

Колись мало не рік Анна наземними шляхами добиралася до Парижа, столиці свого королівства.

Правда, відстані звідтоді скоротилися, а земна куля немов поменшала, і тепер до Парижа всього лише 3 години 20 хвилин. Попід небесами, на крилах швидкісного лайнера.

До Анни Ярославни...

І ти вже в Парижі...

«Здрастуй, Анничко-землячко! Як тобі у Франції живеться?»

НАРОДЖЕНА МІЖ 1024 і 1032 РОКАМИ У ГРАДІ КИЯ

«...Я народилася багато століть тому і була дочкою київського князя Ярослава Мудрого. Власне, однією з його доньок, найменшою. Про мене історики сьогодні пишуть десь приблизно так: «Майбутня королева Франції в дитинстві була схожа на янгола. Золотаві кучері, милий пустотливо-бешкетний погляд робили її зовнішність неповторною». Mersi». Прочитуємо джерела далі: батько виховував дочок як амазонок, тож Анна з дитинства впевнено трималася в сідлі, фехтувала не згірш за братів, не пропускала жодного сезону полювання (у Київській Русі — лови), відзначалася впертістю і силою характеру. Росла вона в часи процвітання Русі. Київ, за прикладом Константинополя, був прикрашений Золотими ворітьми і незрівняним Софійським собором. Ярослав, представник нового покоління грамотних, освічених християн, зібрав багату бібліотеку давньоруських і грецьких книг. Анна була блискуче освічена, володіла грецькою і латиною.

Час спливав, юна княжна приваблювала погляди багатьох чоловіків не лише своєю вродою (хоча і вродою теж) і стрункістю стану, але й блискучим розумом, сміливістю і рішучістю. Ярослав Мудрий задумався у пошуках достойної пари для своєї дочки...

«...І не дивно, що зовсім юною, ледве я з піддівки благо-словилась на дівчину, як мене віддали заміж за короля франків Генріха І. Всі казали, що я таки справді була красунею, знала кілька мов і на подив усім чудово і вправно гарцювала на бойовому коні.

І це я, відома у Франції, як «Anne regine» — «регіна Анна», себто королева. А яка дівчина тоді не мріяла стати королевою, як не мріє нею стати й у ваші часи? А я — стала.

А вже коли мій син був королем, я ставила свій підпис поруч з його підписом: «Anne, mère Philippe Reges» — Анна, мати короля Філіппа.

Будучи королевою, я стала ще й прабабцею... 30 французьких королів! Ось, мабуть, і всі точні відомості про мене, які дійшли з далекого минулого, що сховалося за тисячоліттям. Я порушила сакральну заповідь монархів: королева, ставши удовою, не може вдруге виходити заміж. Це, як у вас кажуть, нонсенс! І тим більше закохуватися — як закохується проста жінка. А я закохалася — Господи, я тоді так багла жіночого щастя! — і заміж вийшла. І за це я покарана, і ніхто не знає, де я поділася після смерті другого чоловіка, коли вже була не королевою, а — графінею де Крепі де Валуа... Не збереглася навіть моя могила. Більше того, нікому сьогодні все ще не знано, в якій країні я знайшла свій вічний спочивок: у Франції чи на моїй батьківщині, у Києві золотOVERХому.

Але все одно я була — Anne regina.

Анна Ярославна, княжна Київська, королева Франції. Такою була і такою залишуся на віки. Правда, один з авторів написав про мене — здається, француз, — що я таки повернулася на свою батьківщину, в Київську Русь. Хоча до кінцевої мети своєї я (якщо вірити автору тої оповіді про мене) не дісталася — буцімто в дорозі тяжко захворіла і померла, але вже на землі моєї любої Русі. Згідно з моїм заповітом, мене нібито поховали за язичницьким обрядом: поклали моє тіло на пліт, підпалили і пустили по воді... У вічність...

Але так це було насправді чи ні — хто тепер достеменно повідає? То що вам ще про себе розказати, коли про мене більше нічого невідомо, навіть мені самій — Анні регіні, королеві Франції родом із Києва. Недарма ж я для них завжди була і залишилась, як “Аннет де Київ...”»

Таїна життя і смерті Анни Ярославни, відомої з історичних джерел, як Анна Київська, Анна Руська, Анна регіна (королева Анна) і навіть як Анна Руда (волосся її відливало золотом, було стиглого пшеничного кольору), попри всі зусилля дослідників, зокрема й істориків та науковців, як і раніше, все ще залишається загадкою, цікавою і незбагненою, не тільки української чи французької, а й світової історії.

Анна — наймолодша донька Ярослава Мудрого — чи не хрестоматійна постать в історії Київської Русі, а бач... В її історичному портреті досі багато що залишається невідомим, його покривають білі плями — від народження й до смерті...

У СЯЙВІ НАДНОВОЇ ЗІРКИ

Це було чи не тисячу літ тому, коли на планеті Земля до роду людського прийшло одинадцятье (XI) століття, що мало тривати з 1001 по 1100 рік за григоріанським календарем.

Із найважливіших його подій можна згадати таке:

4 липня 1054 року китайські та арабські астрономи зареєстрували спалах наднової зірки, залишки якої нині відомі під назвою Крабоподібна туманність. Галактична туманність, результат вибуху наднової зірки, що з'явилася у сузір'ї Тельця.

Розширюється зі швидкістю 1100 км/сек. Віддаль до неї — 5500 світлових років. У центрі Крабоподібної туманності міститься пульсар — нейтронна зірка...

А ось із низки найважливіших подій, що трапилися на Русі, першій Русі слов'янського світу, названій Київською, варто згадати такі:

- 1015—1019. Боротьба за великокнязівський престол після смерті Володимира між його синами Святополком і Ярославом. Перемога Ярослава.
- 1017—1037. Спорудження біля Києва укріплень, будівництво Золотих воріт, увінчаних надбрамною Благовіщенською церквою, і Софійською собору — після перемоги Ярослава над печенігами.
- 1019. Вперше складено збірник найдавніших правових норм — «Правда Ярослава».
- 1019—1054. Епоха великого князя Київського Ярослава Мудрого.
- 1031. Похід Ярослава і Мстислава проти Польщі та повернення червенських міст.
- 1036. Смерть Мстислава. Ярослав Мудрий стає одноосібним правителем Русі.
- 1040. Останній збройний конфлікт між Руссю і Візантією.
- 1097. Зібрання князів у Любечі, на якому прийнято постанову «кождо да держить отчину свою».
- Перша половина XI століття. Переклад у Києві «Хроніки» візантійського історіографа IX ст. Георгія Амартола (грец. «грішник»), в якій викладені події всесвітньої історії від створення світу до 842 року.
- Засновано Видубецький чоловічий монастир.
- Залишається додати: 1024 рік — народження наймолодшої дочки Ярослава Мудрого Анни, майбутньої королеви Франції. (Офіційні та історичні джерела дату визначають трохи обережніше — між 1024 і 1032 роками — точніших даних історія не зберегла. Як і даних про місце народження Анни Ярославни...)

Серед ста великих династій світу — від найдавніших часів і до наших днів, — Рюриковичі на 23 місці.

Це вони зуміли із гязі у князі... Пардон, із варязьких князів (а де й з ватажків розбійницьких дружин) пробитися в государі вся Русі. І це будучи для оної Русі чужинцями (тоді казали — варягами, і це було рівнозначно назві «чужинець», «розбійник», «прийшлий найманець»).

А бач, Руссю правили на протязі семи століть. Що тут говорити, хоч і варяги, прийшли чужинці з розбійницькими замашками, а не в тім'я биті виявились. Варто наголосити, що великі князі київські, московські та руські царі, були нащадками (тією чи іншою мірою спорідненості) Рюриковичів.

Багато Рюриковичів, які асимілювалися з русичами і вже були наче й чистими русичами, займали керівні посади в адміністративному, судовому та воєнному управлінні. На все тій же Русі, а потім і в Росії. Загалом же дослідники знають більше 10 000 їхніх потомків.

Так-так, саме прадавнього Рюрика — не то князя, не то отамана дружини, що промишляла розбоєм. На Русь він колись прибув буцімто на прохання деяких слов'янських племен: мовляв, приходь до нас, будеш князем у Новгороді, бо в нас свої чи не всі між собою перегиркались, і ладу-порядку немає...

Рюрик не гордий — прийшов. І став княжити в Новгороді з 862 року.

І започаткував династію Рюриковичів. Першим його спадкоємцем вже в Києві став Ігор Рюрикович, син того варяга на прізвисько Старий. Загалом він правив Руссю 32 роки. І ще б княжив, так став жертвою власної недалекоглядності: при спробі повторно зібрати данину з древлян був ними жорстоко покараний (як той вовк, що внадився до овець): жадібного князя прив'язали до верхівок двох нагнутих дерев, а потім їх відпустили. Випроставшись з великою силою, вони й розірвали навпіл тіло бідолахи.

Син його Святослав теж помер не у власній постелі і не своєю смертю. Вродився невгамовним, любителем походів у чужоземелля. Правда, встиг зробити й дещо добре для Київської Русі. Об'єднав племена східних слов'ян в єдину централізовану державу, розгромив Хозарський каганат, якому деякі слов'янські племена платили данину. Успішними були і його походи на Волзьку Булгарію, в Болгарію та Візантію. Відзначався чесністю, що в ті часи було великою рідкістю. Перш ніж вирушити проти когось походом, застерігав: «Іду на ви». А загинув в останньому поході — у битві з печенігами. Їхній князь Куря відрубав Святославу голову, зробив з його черепа чашу і пив з неї, хизуючись своєю перемогою над славетним руським князем.

Молодший його син Володимир в юності був затятим язичником, вельми мстивим і жорстоким воїном. Та й навіть братовбивцею. А ще запам'ятався, як любострасний, похитливо-хтивий і ласолюбний — у нього було сім тільки офіційних дружин (з деякими він жив одночасно, як кажуть, позмінно). І буцімто мав ще аж 300 наложниць! Але й для Русі зробив напродив багато такого, що держава за правління цього нащадка Рюриковича стала ще могутнішою. Він був прозваний Святим та Рівноапостольним, коли увів на Русі християнство. Саме він зупинив напади печенігів на Русь, на її кордонах будував міста й фортеці. А ще поширював знання, вчив русичів, як-то кажуть, уму-розуму. А які бенкети він влаштовував! (На Русі їх споконвіку називали «пирами».) Вельми щедрим був. Тож недарма його ще звали й Великим. І це вже народ його прозвав Володимир Красне (Гарне) Сонечко.

Син його — теж Рюрикович, Ярослав Мудрий, об'єднав мало не всі давньоруські землі. Анна, як дочка його, теж була з Рюриковичів¹ — по батьковій лінії. І дуже пишалася далеким предком своїм і батьком рідним.

¹ З усіх Рюриковичів найбільшої слави зажив цар Іван IV; названий Грозним. Віщуни ще при його народженні пророкували: цей хлопець стане государем, але государем-мучителем. І як у воду дивилися. Вдався і надто

«В ЛІТО 6545 (1037)
ЗАКЛАВ ЯРОСЛАВ ГОРОД ВЕЛИКИЙ КИЇВ,
А БІЛЯ НЬОГО ЗОЛОТІ ВОРОТА...»

Тут і починаються загадки, нерозгадані й досі.

Власне, другий різнобій у біографії Анни Ярославни (перший — приблизний рік народження): за одними даними майбутня королева Франції з'явилася на світ білий у Новгороді, коли батько Ярослав (тоді ще просто Ярослав, без додавання — Мудрий) там княжив, за іншими — в Києві, коли вже там Ярослав «сів на столі отчім».

Але, природно, в Новгороді й Києві вона одночасно не могла народитися. Та й більшість дослідників переконливо доводять: Анна Ярославна народилася в Києві, де й минули її (це вже точно) дитинство і юність. Отож вона була киянкою.

І за місцем народження, і за місцем проживання — поки її не забрали до Франції.

А киянка — це...

У всі часи, у всі віки-століття — це більше, значно, значно більше, аніж просто мешканка Києва.

Такою від Бога киянкою і була Анна Ярославна.

Травень 1050 року: весільний кортеж з дочкою Ярослава Мудрого прибув до Парижа.

Анна була вражена: тодішній Париж — маленьке містечко, глухе, усіма забуте, десь на околиці Європи, з брудними вуличками, з тіснявою.

підозріливим та жорстоким. Коли завів стражу-опричину, то царство його покритв терор: винуватих і безвинних обезголовлювали, вішали, спалювали на багатях живцем, з живих людей здирали шкіру, четвертували їх, садили на палю...

І при всьому цьому цар ще встигав керувати царством і раз по раз женився — здається, сім разів. Цькуючи інших, сам гігнув, як зацькований звір. На трон забрався синок його, Федір Іванович, душевно хвора людина. Чи, як на Русі казали — блаженний. Помер, не залишивши спадкоємців та заповіту. З ним і припинила існування династія Рюриковичів-царів.

ЗМІСТ

Сказання перше СВАТИ З ЧУЖОЗЕМЕЛЛЯ.....	5
Сказання друге СПОДІВАЮСЬ, ЩО САМЕ ВИ — КОРОЛЬ?..	73
Сказання третє ...А ЗУСТРІЛИСЬ ТІЛЬКИ ВОСЕНИ.....	125
Епілог П'ЯТДЕСЯТ ОДИН КІЛОМЕТР НА ПІВНІЧНИЙ СХІД ВІД ПАРИЖА.....	163